

Sosiaalihuollon säästöt ja hallitusohjelma; uusi toteuttamissuunnitelma

Hallitusohjelman mukaan *sosiaali- ja terveydenhuollossa on palvelureformin aika.*

Hallitusohjelmakirjausten mukaisesti *uudistetaan sosiaali- ja terveydenhuollon palvelulainsäädäntöä, ja ohjataan alueita uudistamaan palvelujaan perustuen palvelujen tarkoituksenmukaiseen porrastukseen. Kevennetään sitä yksityiskohtaista palvelujen sisältöjä koskevaa sääntelyä, joka on tullut tarpeettomaksi hyvinvointialueiden aloittamisen ja sote-järjestämislain mukaisen kansallisen ohjauksen myötä.*

Lisäksi *hallitusohjelman mukaisesti säädetään julkisen sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden ja menetelmien palveluvalikoimaan kuulumisen ja kohdentamisen periaatteista palveluiden vaikuttavuuden ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Selvitetään mahdollisuus säätää kansallisesta toimijasta, jolla on toimivalta linjata sitovasti menetelmien ja palveluiden kuulumisesta palveluvalikoimaan tai rajaamisesta sen ulkopuolelle.*

Hallitusohjelman lisäksi hallitus on kevään 2024 kehysriihessään sopinut ”Sosiaalihuollon palveluvalikoiman rajaamisesta” siten, että muutoksella saadaan 100 milj. € säästöt sosiaalihuoltoon v. 2026 alkaen kohdistuen alueiden palvelujen järjestämisvastuun laajuuteen ja/tai menettelysäännöksiin.

Valmistelutilanteesta:

Riihikirjauksen vuoksi hallitusohjelman mukaisen sosiaalihuoltolain kokonaisuudistuksen valmistelu ei ole merkittävästi edennyt, koska resurssit on käytetty säästöjen laajamittaiseen etsimiseen. Tunnistetut säästömahdollisuudet, jotka olisi mahdollista saattaa edellytetyksi voimaan jo 1.1.2026 alkaen, ovat pistemäisiä ja osin sosiaalihuollon pitkäjänteisen kehittämisen kannalta epätarkoituksenmukaisia. Sosiaalihuoltolain uudistamiseen liittyvässä, säästöjen kanssa rinnakkaisessa/taustalla olevassa hallitusohjelman mukaisessa valmistelussa taas on keskitytty arvioimaan sosiaalihuoltolain uudistamista palvelureformin tavoitteiden mukaisesti keskittyen pääosin niihin sisältökohtiin, jotka hyvinvointialueet ovat kokeneet ongelmallisiksi ja uudistusta kaipaaviksi. Tällaisia sosiaalihuollon toimintaedellytyksiä parantavia sisältöjä ovat olleet mm. sosiaalihuoltolain yleisempi lainsäädännön selkeyttämistyö, palvelu- ja hallintoprosessiin ja eri ammattihenkilöiden väliseen työnjakoon liittyvän yksityiskohtaisen sääntelyn tarkastelu sekä sosiaalihuollon porrasteisuuden edistäminen. Tähän valmisteluun ei olisi liittymässä merkittävää kustannusvaikutusta, vaan valmistelun tavoitteena olisi parantaa hyvinvointialueiden edellytyksiä turvata palveluiden riittävä saatavuus ja laatu kustannusvaikuttavasti.

Uusi toteuttamissuunnitelma:

Keskeytetään aiempi pistemäisten säästöjen etsintä sekä sosiaalihuoltolain toimintaprosessiin ja tehtävänjakoon liittyvä säädösvalmistelu ja kohdennetaan valmistelun voimavarat ja fokus sen sijaan sosiaalihuoltolain **tuen tarpeisiin liittyvän sääntelyn (11§)** ja **palveluvalikoiman (14 §)** tarkasteluun ja uudistamiseen yksityiskohtaista sääntelyä purkamalla. Kyseessä olisi palvelujärjestelmän

toimintalogiikkaan liittyvä iso sosiaalipoliittinen suunnanmuutos, joka tukisi hallitusohjelman tavoitteita palvelujärjestelmän uudistamiseksi uuteen palvelurakenteeseen paremmin sopivaksi. Uudistus palauttaisi sääntelyä kohti sitä yleisempää ja suurempiin palvelukokonaisuuksiin pohjautuvaa tavoitetilaa, joka sosiaalihuoltolain uudistamista valmistelleessa työryhmässä (vuosina 2009–2012) alun perin oli tavoitteena. Samalla lisättäisiin hyvinvointialueiden mahdollisuuksia järjestää ja organisoida palvelut nykyisen palvelu- ja järjestelmäkeskeisen mallin sijaan joustavasti ja asiakaslähtöisesti alueelliset erityispiirteet ja kunkin asiakkaan yksilölliset tarpeet huomioiden. Säädosmuutosten kautta tavoiteltaisiin sosiaalihuollon toimintakuluihin noin 1 % kustannussäästöä luomalla hyvinvointialueille edellytykset vähentää sosiaalihuollon toimintakuluja noin 100 miljoonalla eurolla ja siten vastata hallituksen säästötavoitteisiin kuitenkin niin, että säästöt syntyisivät vasta aiemmin päätettyä myöhemmin.

Ehdotettu muutos:

Ehdotetussa muutoksessa tarkasteltaisiin sosiaalihuoltolain 14 §:ssä lueteltuja, yli 40 erilaista lakisääteistä palvelutehtävää ja pyritäisiin tunnistamaan niistä perustason palveluihin kuuluvat keskeiset kokonaisuudet, johon uusi sääntely keskittyisi. Yksityiskohtaista palvelukohtaista sääntelyä kevennettäisiin/purettaisiin ja järjestämisvastuu tarkentuisi uusiin, ehkä noin 10:een isompaan ja selkeämpään asiakaslähtöiseen palvelukokonaisuuteen, joiden sisällä/puitteissa hyvinvointialueella olisi nykyistä joustavampi mahdollisuus järjestää ja organisoida henkilön tai hänen perheensä tarvitsema yksilöllinen tuki. Uudistettu muotoilu korostaisi hyvinvointialueen vastuuta järjestää henkilön tarvitsema yksilöllinen sosiaalihuollon vastuulle kuuluva tuki ja apu, mutta jättäisi keinot siihen aikaisempaa joustavammaksi.

Tällaisia aikaisemman sääntelyn korvaavia uusia palvelukokonaisuuksia/palveluja voisivat olla esimerkiksi lapsiperhepalvelut, taloudellista toimintakykyä edistävät palvelut, kotona asumista tukevat palvelut, päihde- ja riippuvuuspalvelut, perheoikeudelliset palvelut jne. Lisäksi olisi tarpeellista tarkastella sosiaalihuoltolain 11 §:n tuen tarpeita koskevaa sääntelyä ja tarkentaa siihen asiakkaan oman vastuun ensisijaisuutta kuitenkin henkilön toimintakyvyn mahdollistamissa rajoissa. Ehdotuksessa ei puututtaisi selkeiden erityistason palvelujen (lastensuojelun tai vammaispalvelujen) asemaan tai sisältöön, mutta eri lakien soveltamisalaan liittyviä epäselvyyksiä voitaisiin mahdollisuuksien mukaan selkiyttää.

Valmistelua edellyttäisi laajan, eri sosiaalialaan liittyvien toimijoiden ja sidosryhmien työryhmätyötä sekä tiivistä yhteensovittamista hallitusohjelman mukaisen palvelujärjestelmän periaatteet-valmistelun kanssa, jotta palvelukohtaisen sääntelyn purkamisenkin jälkeen palvelujärjestelmän vaikuttava ja yhdenvertainen toiminta voitaisiin varmistaa ja ohjata sitä tavoitteellisesti kansallisesti yhdenmukaiseen suuntaan. Osana hallitusohjelman mukaista palvelujärjestelmän periaatteista säätämistä tulisi siten säätää sosiaalihuollon osalta myös kansallisesta toimijasta, joka voisi antaa palvelujärjestelmän toimintaan, työmenetelmiin ja sisältöihin liittyviä suosituksia.

Ehdotuksen kustannusvaikutukset:

Uudistuksesta aiheutuvat säästöt muodostuisivat järjestelmätasoisesta muutoksesta ja siihen liittyvistä monimuotoisista, lakimuutoksesta johtuvista erilaisista toiminnallisista muutoksista, jonka vuoksi kustannusvaikutusta on mahdollista ja jopa välttämätöntä arvioida kokonaisvaikutuksina. Ehdotettu muutos selkeyttäisi hyvinvointialueen järjestämistehtävää määrällisesti vähempiin ja

sisällöllisesti isompiin kokonaisuuksiin, mikä mahdollistaisi resurssien tarkoituksenmukaisen kohdentamisen ja palveluverkon joustavamman organisoinnin ja auttaisi siten turvaamaan hyvinvointialueen jatkossa entisestään niukkenevien resurssien ja voimavarojen riittämisen kriittisten tehtävien hoitamiseen. Lakimuutokset merkitsisivät siten rahoituksessa etukäteen huomioon otettavia säästöjä siltä osin kuin esimerkiksi järjestämisvastuuta rajattaisiin suhteessa voimassa olevaan lakiin tai nykyisten palvelumuotojen järjestämisen velvoittavuus poistuisi taikka hyvinvointialueella olisi säädösmuutosten mahdollistaman suuremman liikkumavaran ansiosta omilla päätöksillään mahdollista vastata asiakkaiden tarpeisiin nykyistä kustannustehokkaammin.

Se vähentäisi hallinnollista työtä (esim. palvelupäätöksiin tai hankintoihin liittyvä työ). Asiakkaan tuen tarpeisiin vastaamisen keinot monipuolistuisivat ja lisääisivät mahdollisuuksia yksilöllisiin tarpeisiin oikea-aikaisesti vastaamiseen, mikä lisäisi työn vaikuttavuutta ja siten kustannustehokkuutta.

Aikataulu

Ehdotetun uudistuksen toteuttaminen edellyttää, että siihen liittyvä valmistelu käynnistetään kokonaisvaltaisesti heti, jotta ehdotetun kaltainen, iso palvelujärjestelmän periaatteisiin ulottuva paradigmanmuutos ehditään valmistelevaan yhteistyössä sidosryhmien kanssa. Valmistelu edellyttäisi laajaa työryhmätyöskentelyä syksy 2025 - kevät 2026, jotta hallituksen esitys olisi mahdollista saada eduskuntaan syksyllä 2026. Ehdotetut uudistukset voisivat tulla voimaan aikaisintaan 1.6.2027 riittävän toimeenpanoajan varmistamiseksi. Täten hyvinvointialueiden rahoitusta voitaisiin vähentää enintään 50 miljoonalla eurolla vuonna 2027 alkaen ja 100 miljoonalla eurolla vuodesta 2028 alkaen.